

سیر زبانشناسی

دکتر مهدی مشکوة الدینی
استاد دانشگاه فردوسی مشهد

Mehdi Meshkoto Dini.

مشکوٰۃالدینی، مهدی، ۱۳۲۰ -

سرشناسه:

سیر زبانشناسی/ مهدی مشکوٰۃالدینی.

عنوان و نام پدیدآور:

مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۱.

مشخصات نشر:

۱ ج. (شماره گذاری گوناگون): جدول، نمودار.

مشخصات ظاهری:

انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد؛ شه ۱۵.

فروست:

ISBN: 978-964-6335-15-2

شابک:

وضعیت فهرست نویسی: فیپا.

The origin and development of linguistic theories.

یادداشت:

یادداشت:

چاپ چهارم: ۱۳۸۶.

چاپ پنجم: پائیز ۱۳۸۸.

چاپ ششم: زمستان ۱۳۹۱.

کتابنامه.

زبانشناسی -- تاریخ

دانشگاه فردوسی مشهد. انتشارات

۱۳۸۱ ۹/۵/۶۶۱

۴۱۰/۹

۸۲-۳۴۸۷ م

سیر زبانشناسی

انتشارات
۱۵۳

پدیدآورنده: دکتر مهدی مشکوٰۃالدینی

مشخصات: وزیری، ۵۰۰ نسخه، چاپ هشتم، زمستان ۱۳۹۷

چاپ و صحافی: چاپخانه دانشگاه فردوسی مشهد

بها: ۳۳۰/۰۰۰ ریال

حق چاپ برای انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد محفوظ است.

مراکز پخش:

فروشگاه و نمایشگاه کتاب پردیس: مشهد، میدان آزادی، دانشگاه فردوسی مشهد، سازمان مرکزی،

جنب سلف یاس تلفن: ۳۸۸۳۳۷۲۷ (۰۵۱)

مؤسسه کتابیران: تهران، خیابان کارگر جنوبی، خیابان لبافی نژاد، بین خیابان فروردین و اردیبهشت،

شماره ۲۳۸ تلفن: ۶۶۴۹۴۴۰۹-۶۶۴۸۴۷۱۵ (۰۲۱)

مؤسسه دانشسیران: تهران، خیابان انقلاب، خیابان منیری جاوید (اردیبهشت) نبش خیابان نظری،

شماره ۱۴۲ تلفکس: ۶۶۴۰۰۲۲۰ - ۶۶۴۰۰۱۴۴ (۰۲۱)

<http://press.um.ac.ir>

Email: press@um.ac.ir

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
	فصل اول
۳	مقدمه
	فصل دوم
	دستور زبان یونانی
۱۳	۱- مقدمه
۱۳	۲- اندیشه های نخستین در باره زبان در یونان
۲۰	۳- پیدایش و گسترش دستور زبان یونانی
	فصل سوم
	دستور زبان لاتین و دستور زبان سنتی
۲۵	۱- دستور زبان دوناتوس و پریسکیانوس
۳۰	۲- دستور زبان سنتی
۳۲	۳- دستور زبان نظری

فصل چهارم

۳۹ پیدایش برخی نگرشهای تازه در باره بررسی زبان در سده های جدید

فصل پنجم

زبانشناسی تاریخی و تطبیقی در سده نوزدهم

- ۴۷ ۱- بررسی تغییرات و روابط تاریخی زبانها
- ۵۰ ۲- بررسیهای زبانشناسی تاریخی بوپ و راسک
- ۵۱ ۳- قانون گریم
- ۵۴ ۴- نظرات هومبولت در باره اصول زبانشناسی
- ۵۷ ۵- نظرات شلایخر
- ۶۰ ۶- نظریات نودستوریان

فصل ششم

نظریات فردنیان دو سوسور و آغاز زبانشناسی جدید

- ۶۵ ۱- مقدمه
- ۶۵ ۲- فردنیان دو سوسور و آغاز زبانشناسی توصیفی یا ساختگرا
- ۶۶ ۳- الف - اندیشه های بنیادی فردنیان دو سوسور
- ۶۸ الف - زبان و گفتار
- ۷۱ ب - صورت آوایی و معنی : دو بخش نشانه زبانی
- ۷۲ (ب - ۱) طبیعت دلبخواهی نشانه زبانی
- ۷۳ (ب - ۲) ماهیت خطی صورت آوایی
- ۷۳ (ب - ۳) تغییر ناپذیری نشانه زبانی
- ۷۵ (ب - ۴) تغییر پذیری نشانه زبانی
- ۷۶ ج - زبانشناسی همزمانی و زبانشناسی در زمانی
- ۷۹ د - نظام زبان و جوهر یا ماده آن
- ۸۱ (د - ۱) ارزش از لحاظ معنی ، صورت آوایی و نشانه زبانی
- ۸۵ ه - روابط همنشینی و جانشینی

فصل هفتم

گسترش مکتبها و نظریه های زبانشناسی در اروپا

۹۳	۱- مقدمه
۹۳	۲- زبانشناسی نقش گرا
۱۰۱	۳- مکتب زبانشناسی کوپنهاگ
۱۰۱	الف- اصول کلی نظریه یلمزلف
۱۰۲	(الف) رابطه متقابل
۱۰۳	(ب) رابطه یک سویه
۱۰۳	(ج) رابطه فراگردی
۱۰۴	ب- حوزه آوایی و حوزه معنایی
۱۰۶	ج- مشخصه های بنیادی

فصل هشتم

نظریه های زبانشناسی در انگلستان

۱۱۱	۱- مکتب آواشناسی انگلستان
۱۱۲	۲- نظریه بافتی و واج شناسی نوایی فرث
۱۱۲	الف- مقدمه
۱۱۲	ب- معنی و بافت موقعیت
۱۱۴	ج- ساخت و نظام
۱۱۵	د- تحلیل بافتی
۱۱۷	ه- واج شناسی نوایی و تحلیل چند نظامی
۱۲۲	۳- نظریه مقوله و میزان هلیدی

فصل نهم

زبانشناسی ساختگرایی آمریکایی

۱۲۷	۱- مقدمه
-----	----------

- ۱۲۷ ۲- نظریات بوآز
- ۱۳۰ ۳- نظریات سپیر
- ۱۳۴ ۴- نظریات بلومفید
- ۱۳۹ ۵- گسترش زیانشناسی ساختگرای آمریکایی
- ۱۴۶ ۶- نارساییهای دستور زبان ساختاری

فصل دهم

نظریه دستور زبان گشتاری

- ۱۵۱ ۱- زمینه های گسترش دستور زبان گشتاری
- ۱۵۲ ۲- برخی مفاهیم بنیادی در دستور زبان گشتاری
- ۱۵۴ الف- دانش زبانی
- ۱۵۵ ب- توانش و کنش زبانی
- ۱۵۷ ۳- توانش زبانی موضوع اصلی توصیف زبان
- ۱۶۱ ۴- خلاقیت یا زایایی و جمله های بی شمار زبان
- ۱۶۲ ۵- شیوه توصیف زبان

فصل یازدهم

قاعده های نحوی در نظریه اصلی دستور زبان گشتاری

- ۱۶۵ ۱- قاعده های تولید و قاعده های گشتاری
- ۱۶۶ ۲- بخشهای دستور زبان گشتاری
- ۱۶۷ ۳- ژرف ساخت و روساخت
- ۱۷۰ ۴- توصیف ساختی جمله
- ۱۷۲ ۵- دسته بندی سازه های دستوری
- ۱۷۴ ۶- تدوین قاعده های سازه ای
- ۱۷۶ ۷- نقشهای دستوری
- ۱۷۹ ۸- قاعده های زیر مقوله ای و قاعده های انتخاب
- ۱۸۳ ۹- واژگان

- ۱۸۴ ۱۰- قاعده‌های بازگشتی
۱۸۵ ۱۱- گشتارهای دستوری

فصل دوازدهم

معناشناسی تعبیری

- ۱۸۹ ۱- مقدمه
۱۸۹ ۲- نمایش تعبیر معنایی جمله

فصل سیزدهم

معناشناسی زایا

۱۹۷

فصل چهاردهم

نظریه دستور زبان حالت

۲۱۵

فصل پانزدهم

نظریه اصلاحی دستور زبان گشتاری

۲۲۵

فصل شانزدهم

نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی

- ۲۳۵ ۱- مقدمه
۲۳۶ ۲- نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی
۲۴۲ ۳- نظریه نحو X تیره
۲۵۴ ۴- اصل مشخصه‌گذاری
۲۵۸ ۵- نظریه جابه‌جایی و نظریه محدودیت‌گذاری
۲۶۱ ۶- نظریه حالت
۲۶۵ ۷- نظریه حاکمیت

فصل هفدهم

زبان آموزشی کودک

- ۲۷۱ ۱- مقدمه

- ۲۷۲ -۲- برخی ملاحظات عمومی درباره زبان آموزی کودک
- ۲۷۲ -۳- فرضیه شناخت گرای پیازه در زبان آموزی کودک
- ۲۷۴ -۴- فرضیه «زبان آموزی از راه شرطی شدگی رفتار زبانی» اسکینر
- ۲۷۸ -۵- فرضیه «ذاتی ذهن بودن زبان» چامسکی
- ۲۸۰ -۶- ارتباط میزان بهره هوشی و محیط زبانی با زبان آموزی کودک

فصل هجدهم

فراگیری زبان دوم

- ۲۸۳ ۱- مقدمه
- ۲۸۴ -۲- عوامل عمده مؤثر در یادگیری زبان دوم
- ۲۸۴ -۳- زبان آموزی طبیعی و زبان آموزی هدایت شده
- ۲۸۶ -۴- برخی شرایط و ویژگیهای روانشناختی زبان آموز
- ۲۸۸ -۵- نظریه رفتارگرایی و یادگیری زبان دوم
- ۲۹۰ -۶- فرضیه ساخت سازی یا قاعده سازی زایا
- ۲۹۵ -۷- برنامه ذهنی زبان آموز
- ۲۹۶ -۸- تفاوتهای میان زبان آموزان از لحاظ تواناییهای یادگیری
- ۲۹۷ -۹- رابطه سن و یادگیری زبان
- ۲۹۸ -۱۰- قاعده سازی زایا و یادگیری مهارت

- ۳۰۱ واژه نامه زبانشناسی فارسی به انگلیسی
- ۳۲۵ واژه نامه زبانشناسی انگلیسی به فارسی
- ۳۴۷ کتابنامه

پیشگفتار

در طول تاریخ فرهنگ و دانش انسان ، بررسی زبان همواره به عنوان موضوعی مهم مورد توجه بوده است . از این راه ، در طول دورانهای پیاپی و درس‌زمینهای گوناگون جنبه های ساختی و معنایی زبان مورد بررسی قرار گرفته است . در دوران کنونی نیز بررسی زبان از دیدگاههای نظری و کاربردی گوناگون بیش از پیش گسترش یافته و در نتیجه به نوبه خود در عمق بخشیدن به دانش انسانی بس مؤثر بوده است . با این حال ، بی شک آشنایی با چگونگی و نیز گسترش نظرات و پژوهشهای اندیشه گران و زبان‌شناسان دورانهای گذشته درباره زبان به ژرف تر شدن بینش ما در این زمینه کمک می کند . کتاب حاضر نیز به منزله تلاشی به همین منظور و در همین سو می تواند به شمار رود .

در این کتاب کوشش شده تا بررسی و توصیفی متناسب درباره سیر بررسی زبان و نیز اصول مکتبها و نظریه های زبان‌شناسی از آغاز تا زمان کنونی ارائه گردد . از این لحاظ که روند سترگ زبان‌شناسی در اروپا از چشمه های دانش و پژوهش اندیشه گران سرزمینهای دیگر بویژه هند و سرزمینهای اسلامی نیز سرشار شده و فرهنگهای یاد شده در چگونگی گسترش آن تأثیری بسزا داشته است ، بنابراین در فصل اول ، سیر بررسی زبان در هند باستان و نیز سرزمینهای اسلامی از جمله ایران و نیز چگونگی آشنایی پژوهشگران اروپایی با آن ارائه شده است . سپس در فصل دوم اندیشه های آغازین درباره زبان در یونان و نیز پیدایش و گسترش دستور زبان یونانی مورد توجه قرار گرفته است . در فصل سوم ، بررسی دستور زبان لاتین و نیز گسترش دستور زبان سنی و پس از آن در فصل چهارم ، پیدایش برخی زمینه های نوین درباره بررسی زبان در سده های جدید ارائه شده است . در فصل پنجم زبان‌شناسی تاریخی و تطبیقی در سده نوزدهم مورد بررسی قرار گرفته است . در فصل ششم اندیشه های سوسوربه عنوان بنیانگذار زبان‌شناسی جدید ارائه شده و پس از آن در فصل هفتم مکتبها و نظریه های شناخته شده زبان‌شناسی در اروپا ، و بالاخره در فصل هشتم مکتبها و نظریه های زبان‌شناسی در انگلستان آمده است . در فصل نهم زبان‌شناسی ساختگرایی آمریکایی ، در فصل دهم نظریه دستور زبان گشتاری ، و در فصل یازدهم قاعده های نحوی در نظریه اصلی دستور زبان گشتاری ارائه شده است . سپس در فصل دوازدهم معناشناسی تعبیری ، در فصل سیزدهم ، معناشناسی زایا ، در فصل چهاردهم نظریه دستور زبان

حالت ، و در فصل پانزدهم نظریه اصلاحی دستور زبان گشتاری مورد بررسی قرار گرفته است . در فصل شانزدهم نظریه حاکمیت و مرجع گزینی ارائه شده است . در فصل هفدهم زبان آموزی کودک به عنوان موضوع مورد توجه زبانشناسان بویژه در سه دهه اخیر و بالاخره در فصل هیجدهم فراگیری زبان دوم آمده است . چنان که در مورد هر کتابی که تألیف و چاپ آن به طول می انجامد ممکن است اتفاق افتد ، بیشتر فصلهای این کتاب با تغییراتی به صورت مقاله در مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد در شماره های مربوط به سالهای ۱۳۶۵ ، ۱۳۷۰ و ۱۳۷۱ و نیز مجله زبانشناسی مرکز نشر دانشگاهی به چاپ رسیده است .

روشن است که تدوین چنین کتابی که به گستره وسیعی از اندیشه ها و نظریه های زبانشناسی می پردازد کاری بس دشوار است . بویژه آشنایی کامل با همه زمینه های مورد بررسی برای هیچ فردی به تنهایی ممکن نیست . به علاوه ، دانش ما درباره برخی زمینه های زبانشناسی در زمانهای گذشته بسیار ناقص است . بر پایه همه ملاحظات یاد شده در بالا و بسیاری دیگر ، بی شک نمی توان ادعا کرد که این کتاب در این زمینه اثری کامل است . تنها می توان امید داشت که کتاب حاضر در به وجود آوردن انگیزه بیشتر برای پژوهشهای گسترده تر درباره اندیشه ها و نظریه های زبانشناسی مؤثر افتد .

اگر قرار باشد نام همه صاحب نظرانی برده شود که پیش نویس این کتاب را خوانده و ارزیابی کرده و برای بهبود ارائه مطالب آن نظرات سودمند و پرارزشی ارائه نموده اند ، لازم است فهرست گسترده ای تدوین شود . از این رو ، ضمن پوزش خواهی از همه آن استادان ، تنها به سپاسگزاری فراوان از آنان بسنده می کنم ، و بر نظرات سازنده و پرارزش آنان ارج بسیار می نهم . با این حال ، بویژه از آقای دکتر نادر جهانگیری که بخش عمده ای از پیش نویس این کتاب را مطالعه کردند و نظرات و پیشنهاد های سودمندی ارائه دادند بسیار سپاسگزارم .

در اینجا بر خود لازم می دانم که از اعضای محترم شورای انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد به خاطر حسن توجه شان نسبت به تصویب چاپ این کتاب در سلسله انتشارات دانشگاه فردوسی قدردانی کنم . همچنین از کارکنان تلاشگر و صدیق مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد به خاطر قبول زحمت چاپ آن سپاسگزاری می نمایم

مهدی مشکوة الدینی